

IZBEGLIŠTVO I DEMOGRAFSKI RAST STANOVNIŠTVA SRBIJE

*Radoslav STEVANOVIĆ**

Rat na prostoru bivše Jugoslavije u prvoj polovini devedesetih godina prošlog veka, kao i etnički sukobi koji su mu prethodili na pojedinim žarištima, kao na primer na Kosovu i Metohiji tokom 1980-ih godina pa i ranije, završio se progonom i izbeglištvom velikog broja ljudi (uglavnom Srba, ali i pripadnika drugih nacionalnosti) iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine, kao i sa Kosova i Metohije. Za Srbiju su ova kretanja značila prihvatanje velikog broja stanovnika izbeglih u više talasa i različitog statusa. U Srbiju su se najpre sklanjali Srbi sa Kosova i Metohije u osamdesetim godinama, što je ubrajano u normalna (uobičajena) preseljavanja, iako su se i ona najvećim delom odigravala pod pritiskom (Petrović, Blagojević, 1992). Pred raspad bivše SFRJ na prelazu iz osamdesetih u devedesete, u Srbiji su se doseljavali i oni koji su predvideli budući sled događaja, prenoseći imovinu i regulišući državljanstvo. U istom tom periodu jedan broj ljudi sklonio se "privremeno" kod rođaka i prijatelja, čineći kasnije prve ili rane talase izbeglištva. Sa eskalacijom ratnih sukoba (u Hrvatskoj od 1991, a u Bosni i Hercegovini od 1992. godine) broj izbeglica se povećava, pri čemu izbegli iz Bosne i Hercegovine u Srbiju i zvanično dobijaju status izbeglica. Veliki progon Srba iz Hrvatske avgusta 1995. godine "preplavio" je Srbiju do tada najvećim talasom prognanika, ali oni nisu dobili status izbeglica, iako se suštinski ni po čemu od njih nisu razlikovali, već status prognanih lica. Izbeglištvo se nastavlja i u drugoj polovini 1990-ih, iz Bosne i Hercegovine u većem broju nakon Dejtonskog sporazuma, a iz Hrvatske sa povlačenjem međunarodnih mirovnih snaga iz Istočne Slavonije. Većina onih koji su izbegli ili su prognani u tom periodu u Srbiju nije dobilo status izbeglica prema međunarodnim kriterijumima (međunarodne Konvencije iz 1951. i Protokola iz 1967. godine koje je ratifikovala bivša SFRJ) već status prema republičkim pravnim aktima (Zakon o izbeglim licima Republike Srbije).

* Centar za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka, Beograd.

Najzad, poslednjih godina prošlog i prvih godina ovog veka, veliki broj Srba, ali i drugih pripadnika nealbanske nacionalnosti, napušta (beži) sa Kosova i Metohije, u najvećem broju u Srbiju (ali i Crnu Goru i izvan SCG). Sa aspekta zakonodavstva Srbije ovo izbeglištvo se, po međunarodnim standardima, registruje u okviru kategorije interno raseljenih lica, jer se odvija u okviru iste države, odnosno ta lica nemaju izbeglički status.

Različit status, fluentnost koju ove grupe po pravilu imaju, pa i odsustvo instrumentarija, onemogućavali su da se u Srbiji preciznije evidentira (ili proceni) ukupan broj ljudi koji su se doselili, prebegli ili promenili prebivalište usled ratnih i etničkih sukoba. Činjenica je da se ovakve pojave mogu obuhvatiti jedino popisom stanovništva koji bi u jednom delu bio posebno prilagođen i formulisan tako da obuhvati sva ova kretanja. To je delimično učinjeno popisom stanovništva 31. marta 2002. godine. Međutim, ni ovaj popis nije u dovoljnoj meri mogao da pruži podatak o ukupnom broju izbeglih na teritoriji na kojoj je sproveden (centralna Srbija i Vojvodina). Razloga za njihov nepotpun obuhvat popisom 2002. ima više. Pre svega, velika vremenska distanca između momenta prinudnog migriranja i momenta sprovođenja popisa uticala je na osipanje (umanjenje) broja izbeglica. Naime, u tom periodu, jedan broj izbeglica je uspeo da se uključi u normalne životne tokove u novoj sredini, pa stoga nije ni hteo da prijavi svoj izbeglički status. Deo izbegličkog korpusa nije popisano zbog povratka u mesto iz kojih je izbegao, a daleko najveći broj nije registrovan popisom, jer se, vrlo brzo po dolasku u Srbiju, odlučio na odlazak u inostranstvo. Takođe, u vreme popisa jedan broj izbeglih lica bio je nedostupan (podstanari, radnici na sezonskim i povremenim poslovima, i sl.), a u situaciji kada nije bilo osobe koja je popisivaču mogla da saopšti relevantne podatke, takva lica nisu ni mogla biti evidentirana. Osim toga, i mortalitet pripadnika izbegličke populacije (od momenta doseljenja do momenta popisa) umanjio je na njihov obim u popisu 2002. godine.

Popisom stanovništva 2002. godine izbegla lica, popisana su na istovetan način kao i lica koja stalno stanuju na teritoriji Republike Srbije, i u skladu sa međunarodnim preporukama¹ ukoliko u zemlji borave duže od jedne godine svrstana su u stalno stanovništvo zemlje (centralne Srbije i Vojvodine). Metodologijom popisa izbeglički status imala su samo lica koja su pod prinudom napustila mesto svog stalnog stanovanja počev od 31. marta 1991. godine iz republika bivše SFRJ, a sada samostalnih država: Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Slovenije i Makedonije.

¹ Recommendations for the 2000 Censuses of Population and Housing in the ECE Region, New York and Geneva, 1998.

Ovaj rad baziran je na analizi podataka popisa stanovništva 2002. godine o izbegličkoj populaciji u centralnoj Srbiji i Vojvodini obavljenih u publikaciji Ministarstva za ljudska i manjinska prava SCG: *Izbeglički korpus u Srbiji – prema podacima popisa stanovništva 2002.* sa ciljem da se, na osnovu analiziranih podataka, ukaže na značaj izbegličkog korpusa kao faktora (činioca) demografskog razvitka Srbije.

Obim i teritorijalni raspored izbeglog stanovništva

Popisom stanovništva 31. marta 2002. godine u centralnoj Srbiji i Vojvodini registrovano je ukupno 379135 izbeglih lica (tabela 1). Od tog broja u centralnom delu Republike nalazilo se 192672 ili 50,8%, a u Vojvodini 186463 ili 49,2%. Mada je u centralnoj Srbiji nešto veći broj izbeglica, izbeglički talas koji se slio na prostor Vojvodine značajnije je uticao na demografski rast stanovništva Pokrajine. Tako, po popisu 2002. izbeglo stanovništvo čini 9,2% ukupne vojvođanske populacije, što znači da je gotovo svako deseto popisano lice na prostoru Vojvodine izbeglo iz bivših jugoslovenskih republika u vreme ratnih sukoba tokom poslednje decenije 20. veka. U ukupnom stanovništvu centralne Srbije učešće izbeglica je znatno manje i iznosi 3,5%.

Najveća koncentracija izbeglih lica je na prostoru Grada Beograda gde je registrovano 111300 izbeglih, odnosno nešto manje od trećine (29,4%) ukupnog broja. U okviru beogradskih opština, najveći broj izbeglih lica je u opštini Zemun (21835), zatim u Novom Beogradu (16028), Čukarici (13977) i Paliluli (11286). Nešto manji broj registrovan je u opštinama Voždovac (8690), Zvezdara (7756), Grocka (5991), Rakovica (5656) i Obrenovac (4590), a više od dve hiljade, osim u opštinama Sopot (1337) i Lazarevac (1854), registrovano je u svim ostalim beogradskim opštinama. Više od dve hiljade izbeglica registrovano je u još deset opština centralnog dela Republike: Šabac (7001), Loznica (5645), Niš (4554), Čačak (3439), Kraljevo (3323), Smederevo (3157), Kragujevac (3098), Valjevo (2554), Arandelovac (2472) i Kragujevac (2159). U pojedinim (uglavnom u populaciono malim) opštinama centralne Srbije (Crna Tava, Trgovište, Tutin, Bosilegrad, Bojnik, Medveđa, i druge) registrovano je po nekoliko desetina, ali u većini opština popisani broj lica izbeglih iz bivših jugoslovenskih republika iznosio je više stotina (tabela 1). Specifično je da je najveći broj izbeglih lica na prostoru centralne Srbije registrovan u populaciono većim opštinama, čija središta predstavljaju i najveće urbane aglomeracije Republike, a početkom 90-ih i privredno najrazvijenije centre.

Tabela 1.
Izbeglice prema popisu stanovništva 2002. i promene u ukupnom broju stanovnika između dva popisa

	Broj izbeglica	Učešće u ukupnom (u %)	Broj stanovnika			Prosečna god. stopa rasta (u ‰)	
			1991	2002	2002 bez izbeg.	1991-2002	1991-2002 bez izbeg.
SRBIJA	379135	5,06	7576837	7498001	7118866	-1,01	-5,71
<i>Centr. Srbija</i>	192672	3,52	5606642	5466009	5273337	-2,38	-5,63
Grad Beograd	111300	7,06	1552151	1576124	1464824	1,39	-5,25
Zemun	21835	11,39	176158	191645	169810	7,69	-3,33
Barajevo	2730	11,08	20846	24641	21911	15,32	4,54
Čukarica	13977	8,29	150257	168508	154531	10,48	2,55
Grocka	5991	7,94	65735	75466	69475	12,63	5,04
Novi Beograd	16028	7,36	218633	217773	201745	-0,36	-7,28
Palilula	11286	7,24	150208	155902	144616	3,39	-3,44
Savski Venac	2971	6,99	45961	42505	39534	-7,08	-13,60
Sopot	1337	6,56	19977	20390	19053	1,86	-4,30
Obrenovac	4590	6,47	67654	70975	66385	4,37	-1,72
Zvezdara	7756	5,85	135694	132621	124865	-2,08	-7,53
Voždovac	8690	5,73	156373	151768	143078	-2,71	-8,05
Rakovica	5656	5,71	96300	99000	93344	2,52	-2,83
Stari Grad	2304	4,15	68552	55543	53239	-18,95	-22,72
Mladenovac	2167	4,13	54517	52490	50323	-3,44	-7,25
Vračar	2128	3,64	67438	58386	56258	-13,02	-16,34
Lazarevac	1854	3,17	57848	58511	56657	1,04	-1,89
Mali Zvornik	1574	11,18	13754	14076	12502	2,11	-8,64
Loznica	5645	6,53	83413	86413	80768	3,22	-2,93
Šabac	7001	5,70	120332	122893	115892	1,92	-3,41
Arandelovac	2472	5,14	46442	48129	45657	3,25	-1,55
Bajina Bašta	1450	4,97	29225	29151	27701	-0,23	-4,86
Bogatić	1561	4,73	33398	32990	31429	-1,12	-5,51
Vladimirci	678	3,33	21910	20373	19695	-6,59	-9,64
Vrnj. Banja	877	3,31	25275	26492	25615	4,28	1,22
Lajkovac	545	3,19	17444	17062	16517	-2,01	-4,95
Svilajnac	808	3,17	26738	25511	24703	-4,26	-7,17
Ub	987	3,07	33312	32104	31117	-3,35	-6,18
Topola	759	3,00	26482	25292	24533	-4,17	-6,93
Mionica	492	2,98	17061	16513	16021	-2,96	-5,70
Čačak	3439	2,94	115401	117072	113633	1,31	-1,40
Ljubovija	500	2,93	18230	17052	16552	-6,05	-8,74
Gor. Milanovac	1381	2,90	49368	47641	46260	-3,23	-5,89
Smederevo	3157	2,87	110768	109809	106652	-0,79	-3,44
Požarevac	2117	2,83	78054	74902	72785	-3,74	-6,33
Kraljevo	3323	2,73	122987	121707	118384	-0,95	-3,46
Valjevo	2554	2,64	96530	96761	94207	0,22	-2,21
Petrovac	867	2,51	38190	34511	33644	-9,17	-11,46

	Broj izbeglica	Učešće u ukupnom (u %)	Broj stanovnika			Prosečna god. stopa rasta (u %)	
			1991	2002	2002 bez izbeg.	1991-2002	1991-2002 bez izbeg.
Čajetina	392	2,51	15914	15628	15236	-1,65	-3,95
Despotovac	636	2,48	28357	25611	24975	-9,22	-11,48
Lapovo	202	2,46	8606	8228	8026	-4,08	-6,32
Ljig	358	2,45	15667	14629	14271	-6,21	-8,45
Požega	780	2,42	33289	32293	31513	-2,76	-4,97
Smed. Palanka	1320	2,36	57947	56011	54691	-3,08	-5,24
Žabari	297	2,28	15577	13034	12737	-16,07	-18,13
Jagodina	1613	2,28	73796	70894	69281	-3,64	-5,72
Rača	294	2,27	14384	12959	12665	-9,44	-11,50
Vel. Gradište	464	2,25	22969	20659	20195	-9,59	-11,63
Golubac	217	2,19	10882	9913	9696	-8,44	-10,44
Kučevo	391	2,08	21752	18808	18417	-13,13	-15,02
Malo Crniće	285	2,06	16103	13853	13568	-13,59	-15,45
Ćuprija	682	2,03	35308	33567	32885	-4,59	-6,44
Ćićevac	218	2,03	11546	10755	10537	-6,43	-8,28
Rekovac	270	1,99	16015	13551	13281	-15,07	-16,87
Paraćin	1134	1,95	60501	58301	57167	-3,36	-5,14
Niš	4554	1,94	230488	235159	230605	1,83	0,05
Koceljeva	292	1,87	16570	15636	15344	-5,26	-6,96
Knić	300	1,86	18186	16148	15848	-10,75	-12,43
Arilje	359	1,81	20107	19784	19425	-1,47	-3,13
Kragujevac	3098	1,76	176743	175802	172704	-0,49	-2,10
Velika Plana	761	1,71	47341	44470	43709	-5,67	-7,23
Zaječar	1100	1,67	71076	65969	64869	-6,76	-8,27
Užice	1379	1,66	82303	83022	81643	0,79	-0,73
Aleksinac	957	1,66	62208	57749	56792	-6,74	-8,25
Kruševac	2159	1,64	133911	131368	129209	-1,74	-3,24
Bela Palanka	231	1,61	16351	14381	14150	-11,60	-13,06
Lučani	390	1,58	26946	24614	24224	-8,20	-9,63
Negotin	687	1,58	50139	43418	42731	-13,00	-14,43
Priboj	458	1,51	35487	30377	29919	-14,04	-15,40
Niška Banja	231	1,50	14694	15359	15128	4,03	2,65
Kosjerić	205	1,46	15236	14001	13796	-7,66	-8,99
Kladovo	334	1,41	26714	23613	23279	-11,15	-12,43
Prokuplje	679	1,40	51808	48501	47822	-5,98	-7,25
Varvarin	273	1,36	21917	20122	19849	-7,74	-8,97
Ražanj	149	1,31	13193	11369	11220	-13,44	-14,62
Osečina	198	1,31	16542	15135	14937	-8,05	-9,24
Batočina	158	1,29	12641	12220	12062	-3,07	-4,25
Crna Trava	33	1,29	3778	2563	2530	-34,66	-35,80
Sokobanja	239	1,29	21125	18571	18332	-11,65	-12,81
Žitorađa	226	1,24	19223	18207	17981	-4,92	-6,05
Vranje	1001	1,15	85591	87288	86287	1,79	0,74

	Broj izbeglica	Učešće u ukupnom (u %)	Broj stanovnika			Prosečna god. stopa rasta (u %)	
			1991	2002	2002 bez izbeg.	1991-2002	1991-2002 bez izbeg.
Boljevac	180	1,14	18424	15849	15669	-13,59	-14,62
Dimitrovgrad	132	1,12	13334	11748	11616	-11,45	-12,46
Ivanjica	394	1,11	36378	35445	35051	-2,36	-3,37
Blace	152	1,10	15209	13759	13607	-9,07	-10,07
Raška	288	1,07	28294	26981	26693	-4,31	-5,28
Vladičin Han	249	1,05	25020	23703	23454	-4,90	-5,86
Gadžin Han	108	1,03	12669	10464	10356	-17,23	-18,16
Pirot	656	1,03	67113	63791	63135	-4,60	-5,54
Svrljig	177	1,02	20478	17284	17107	-15,30	-16,22
Kuršumlija	221	1,02	23368	21608	21387	-7,09	-8,02
Trstenik	499	1,02	52796	49043	48544	-6,68	-7,60
Preševo	351	1,01	36459	34904	34553	-3,95	-4,87
Krupanj	199	0,99	21619	20192	19993	-6,19	-7,08
Bor	545	0,98	59424	55817	55272	-5,68	-6,56
Majdanpek	221	0,93	26952	23703	23482	-11,61	-12,45
Knjaževac	327	0,88	43551	37172	36845	-14,29	-15,09
Trgovište	56	0,88	7115	6372	6316	-9,98	-10,77
Merošina	129	0,87	15865	14812	14683	-6,22	-7,01
Brus	158	0,84	20758	18764	18606	-9,14	-9,90
Leskovac	1298	0,83	159478	156252	154954	-1,86	-2,61
Prijepolje	336	0,82	46085	41188	40852	-10,16	-10,90
Bosilegrad	81	0,82	11603	9931	9850	-14,05	-14,78
Vlasotince	270	0,81	34029	33312	33042	-1,93	-2,67
Doljevac	157	0,80	20243	19561	19404	-3,11	-3,84
Babušnica	125	0,79	19172	15734	15609	-17,81	-18,52
Bujanovac	333	0,77	47122	43302	42969	-7,66	-8,35
Medveđa	82	0,76	12953	10760	10678	-16,72	-17,41
Surdulica	165	0,74	24489	22190	22025	-8,92	-9,59
Žagubica	105	0,71	16698	14823	14718	-10,77	-11,41
Aleksandrovac	200	0,68	31906	29389	29189	-7,44	-8,06
Nova Varoš	131	0,66	21756	19982	19851	-7,70	-8,30
Bojnik	82	0,63	14341	13118	13036	-8,07	-8,64
Novi Pazar	483	0,56	82767	85996	85513	3,49	2,97
Lebane	131	0,53	26722	24918	24787	-6,33	-6,81
Sjenica	94	0,34	33068	27970	27876	-15,11	-15,41
Tutin	66	0,22	33988	30054	29988	-11,12	-11,32
<i>Vojvodina</i>	186463	9,18	1970195	2031992	1845529	2,81	-5,92
Šid	9133	23,43	35578	38973	29840	8,32	-15,86
Indija	10444	21,05	42849	49609	39165	13,41	-8,14
Srem. Karlovci	1675	18,95	7403	8839	7164	16,25	-2,98
Stara Pazova	12582	18,62	55871	67576	54994	17,44	-1,44
Ruma	9859	16,43	53856	60006	50147	9,88	-6,47

	Broj izbeglica	Učešće u ukupnom (u %)	Broj stanovnika			Prosečna god. stopa rasta (u %)	
			1991	2002	2002 bez izbeg.	1991-2002	1991-2002 bez izbeg.
Irig	1870	15,17	11553	12329	10459	5,93	-9,00
Temerin	3826	13,53	24386	28275	24449	13,54	0,23
Apatin	4363	13,30	31850	32813	28450	2,71	-10,21
Novi Sad	37599	12,56	261121	299294	261695	12,48	0,20
Sombor	11912	12,25	94081	97263	85351	3,03	-8,81
Titel	1806	10,59	15896	17050	15244	6,39	-3,80
Srbobran	1808	10,13	17172	17855	16047	3,55	-6,14
Bačka Palanka	5997	9,84	58037	60966	54969	4,49	-4,93
Bač	1561	9,60	16559	16268	14707	-1,61	-10,72
Pećinci	2034	9,46	19865	21506	19472	7,24	-1,81
Beočin	1425	8,86	14693	16086	14661	8,27	-0,20
Odžaci	3137	8,82	36189	35582	32445	-1,54	-9,88
Srem.Mitrovica	7348	8,55	83644	85902	78554	2,42	-5,69
Žabalj	2348	8,53	25404	27513	25165	7,28	-0,86
Žitište	1645	8,06	21964	20399	18754	-6,70	-14,26
Novi Kneževac	960	7,40	13591	12975	12015	-4,21	-11,14
Bačka Topola	2775	7,26	39961	38245	35470	-3,98	-10,78
Kula	3158	6,53	48559	48353	45195	-0,39	-6,51
Sečanj	1069	6,53	17866	16377	15308	-7,88	-13,95
Pančevo	8294	6,52	122534	127162	118868	3,38	-2,76
Subotica	9534	6,42	148395	148401	138867	0,00	-6,01
Plandište	838	6,26	13813	13377	12539	-2,91	-8,76
Bečej	2489	6,07	42111	40987	38498	-2,46	-8,12
Vršac	3125	5,75	54552	54369	51244	-0,31	-5,67
Zrenjanin	7252	5,49	134252	132051	124799	-1,50	-6,62
Mali Idoš	713	5,28	14137	13494	12781	-4,22	-9,13
Vrbas	2380	5,19	45803	45852	43472	0,10	-4,74
Nova Crnja	642	5,05	14252	12705	12063	-10,39	-15,05
Čoka	685	4,95	15118	13832	13147	-8,05	-12,62
Kovin	1756	4,77	36924	36802	35046	-0,30	-4,73
Alibunar	1020	4,44	24930	22954	21934	-7,48	-11,57
Novi Bečej	1189	4,42	28420	26924	25735	-4,90	-8,98
Bački Petrovac	639	4,35	15293	14681	14042	-3,71	-7,73
Kikinda	2910	4,34	69112	67002	64092	-2,81	-6,83
Opovo	381	3,46	11290	11016	10635	-2,23	-5,42
Bela Crkva	621	3,05	21845	20367	19746	-6,35	-9,14
Kovačica	815	2,92	29745	27890	27075	-5,84	-8,51
Ada	309	1,63	21120	18994	18685	-9,60	-11,07
Kanjiža	288	1,05	30134	27510	27222	-8,25	-9,20
Senta	249	0,97	28467	25568	25319	-9,72	-10,60

Izvor: Izbeglički korpus u Srbiji, prema podacima popisa stanovništva 2002 (Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Srbije i Crne Gore, Beograd, 2004); Uporedni pregled broja stanovnika, 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002, podaci po naseljima, Knjiga 9. (RZS, Beograd, 2004).

Na prostoru Vojvodine najveći broj izbeglica popisano je na području Novog Sada (37599). Za razliku od opština centralne Srbije u kojima je, pored opština Grada Beograda, više od dve hiljade izbeglica popisano u još deset opština, na prostoru Vojvodine preko dve hiljade je registrovano u 22 opštine što je gotovo polovina (45) pokrajinskih opština. Pored Novog Sada, veći broj izbeglica registrovan je u Staroj Pazovi (12582), Somboru (11912), Indiji (10444), Rumi (9859), Subotici (9534), Pančevu (8294), Zrenjaninu (7252), Bačkoj Palanci (5997), kao i većini opština Srema, srednje i zapadne Bačke (tabela 1). Specifično je da je veći broj izbeglica na prostoru Vojvodine registrovan ne samo u populaciono većim opštinama čija središta predstavljaju najveće urbane aglomeracije Pokrajine i Republike (Novi Sad, Subotica, Zrenjanin, Pančevo, Sombor i drugi), već i u populaciono malim, praktično neurbanizovanim i ekonomski nerazvijenim. Svakako da je pored blizine mesta iseljenja (Istočna Slavonija i Baranja u Republici Hrvatskoj) uticaj na razmeštaj i mesto nastanjivanja izbeglica u Vojvodini imao i svojevremeni razmeštaj kolonista. Naime, kolonizacija Vojvodine između dva svetska rata, a naročito posle Drugog, izvršena je naseljavanjem, u najvećem broju pripadnicima srpske nacionalnosti, sa istih onih područja (opština) u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini (Đurđević, 1995) odakle su Srbi (92,6% od ukupnog broja izbeglih su Srbi) prognani i tokom ratnih sukoba 90-ih godina prošlog veka (Ministarstvo za ljudska i manjinska prava SCG, 2004).

Osnovna demografska i socioekonomska obeležja izbeglog stanovništva

Za razliku od prvih talasa izbeglica u kojima su žene činile preko dve trećine odraslog stanovništva (popis izbeglica, 1996),² prema popisu stanovništva 2002. godine struktura izbeglog stanovništva po polu je uravnotežena i približna odnosima u domicilnoj populaciji. Žene čine 52,4%, a muškarci 47,6% ukupno popisane izbegličke populacije. U poređenju sa domicilnom populacijom Srbije (bez KiM) koja ima slične osnovne demografske karakteristike, učešće žena je za gotovo jedan procentni poen veće u populaciji izbeglog stanovništva (tabela 2). Međutim, ako se analiza vrši po desetogodišnjim starosnim grupama učešće žena izbeglog stanovništva veće je u starosnim grupama 20-39 godina, a u poređenju sa domicilnom populacijom iste starosti to učešće je veće za čak 7,6 procentnih poena (tabela 3). Veći udeo žena u ovim starosnim grupama izbeglog stanovništva najvećim delom je rezultat povećane smrtnosti muškaraca u ratu i razdvojenih porodica. Veći udeo žena kod izbeglog stanovništva je i u

² Komesarijat za izbeglice Republike Srbije i Komesarijat za raseljena lica Republike Crne Gore (1996): *Popis izbeglica i drugih ratom ugroženih lica u SRJ*, UNHCR Komesarijat za izbeglice Republike Srbije i Komesarijat za raseljena lica Republike Crne Gore.

starosti 60 i više godina, a muškaraca u starosnoj grupi mlađoj od 20 godina što odgovara starosno-polnim odnosima i u populaciji domicilnog stanovništva (tabela 3).

Tabela 2.
Polna struktura stanovništva, popis 2002.

	Ukupno stanovništvo Republike Srbije		
	Svega	Muško	Žensko
Ukupno	7498001	3645930	3852071
Udeo u procentima	100,0	48,6	51,4
	Ukupno izbeglo stanovništvo		
	Svega	Muško	Žensko
Ukupno	379135	180389	198746
Udeo u procentima	100,0	47,6	52,4
	Stanovništvo (bez izbeglica) Republike Srbije		
	Svega	Muško	Žensko
Ukupno	7118866	3465541	3653325
Udeo u procentima	100,0	48,7	51,3
<i>Izvor: Kao tabela 1.</i>			

U pogledu starosne strukture izbeglih lica, izrazitije je učešće lica starih između 20-49 godina starosti, dok je učešće u ostalim starosnim grupama znatno niže, naročito učešće dece u starosti manjoj od 10 godina i lica starih 60 i više godina. Ovakva "deformacija" starosne strukture izbeglog stanovništva je očekivana, jer je prirodno da je udeo dece niži usled, u takvim uslovima, manjeg rađanja, a starijih usled nešto manje mobilnosti, ali i repatrijacije (tabela 3).

U poređenju sa starosnom strukturom domicilnog stanovništva, može se zaključiti da je u domicilnom stanovništvu Srbije znatno veće učešće dece od 0-9 godina starosti, kao i lica u starosnim intervalima preko 50 godina, a niže ili znatno niže u ostalim starosnim grupama. Međutim, i pored razlika u pojedinim starosnim intervalima, sintezni pokazatelji o prosečnoj starosti pokazuje da, ustvari nema neke bitnije razlike između domicilnog i izbeglog stanovništva. Tako je prosečna starost domicilnog stanovništva u Srbiji 40,2 godine, dok je prosečna starost izbeglih lica na nivou Republike 39,4 godine (Ministarstvo za ljudska i manjinska prava SCG, 2004). Na osnovu analize, može se reći, da je pored polne i starosna struktura izbeglog stanovništva vrlo približna populaciji domicilnog stanovništva. Osnovni razlog je taj, što je, izbeglištvo uslovalo kretanje čitavih porodica ili najvećeg dela porodica.

Tabela 3.
Starosno struktura stanovništva po desetogodišnjim starosnim grupama i grupama po polu (u procentima)

	Pol	Ukupno	Starosne grupe							Nepoznato	
			0-9	10-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60-69		70 +
Ukupno stanovništvo Republike Srbije	s	7498001	9,8	12,5	13,6	12,8	15,4	12,8	12,1	10,4	0,6
	m	3645930	10,4	13,1	14,1	13,1	15,7	12,8	11,4	8,6	0,6
	ž	3852071	9,3	11,9	13,0	12,6	15,1	12,8	12,6	12,1	0,7
Ukupno izbeglo stanovništvo	s	379135	3,7	14,8	16,7	15,8	18,2	12,2	10,2	7,6	0,9
	m	180389	3,9	15,8	16,6	15,6	18,6	12,8	9,9	5,8	0,9
	ž	198746	3,4	13,8	16,8	16,0	17,9	11,6	10,4	9,1	0,9
Stanovništvo (bez izbeglica) Republike Srbije	s	7118866	10,2	12,4	13,4	12,7	15,2	12,8	12,2	10,6	0,6
	m	3465541	10,7	13,0	14,0	13,0	15,6	12,8	11,5	8,8	0,6
	ž	3653325	9,6	11,7	12,8	12,4	14,9	12,9	12,8	12,2	0,7

Izvor: Kao tabela 1.

Procentni udeli osnovnih funkcionalnih kontingenata (predškolski i školoobavezni kontingenti, radni kontingent, kontingent starih i kontingent ženskog fertilnog stanovništva) izvedeni iz starosne strukture, kod izbegličke populacije pokazuju nešto veće učešće radnog i fertilnog kontingenta i gotovo isto (školoobavezni kontingent), odnosno znatno niže učešće predškolskog kontingenta u odnosu na domicilno stanovništvo, ali njihova malobrojnost nije bitnije promenila procentne udele osnovnih funkcionalnih starosne strukture ukupne populacije Srbije (tabela 4).

Tabela 4.
Važniji starosni funkcionalni kontingenti stanovništva (u procentima)

	Ukupno	Ispod 7 godina	7-14 godina	65 i više godina	Radno sposobno (muško 15-64 i žensko 15-59)	Fertilno stanovništvo (žensko 15-49)
Ukupno stanovništvo Republike Srbije	7498001	6,6	9,1	16,5	64,0	24,1
Ukupno izbeglo stanovništvo	379135	1,5	9,0	12,6	73,4	30,5
Stanovništvo (bez izbeglog) Rep. Srbije	7118866	6,9	9,1	16,8	63,5	23,8

Izvor: Kao tabela 1.

Obrazovna struktura izbeglica u Srbiji prema podacima popisa stanovništva 2002. godine pokazuje da je najveći broj izbeglih lica starijih od 15 godina sa srednjim (49,3%) i osnovnim (21,1%) obrazovanjem. U ovoj starosnoj grupi 13,6% izbeglih ima više i visoko obrazovanje, dok 5,0% nema nikakvo obrazovanje. U poređenju sa domicilnim stanovništvom Srbije, obrazovna struktura izbeglog stanovništva je znatno povoljnija (tabela 5). Razlika je najupadljivija u udelu lica sa srednjim i visokim obrazovanjem, koji je kod popisanog izbeglog stanovništva za 11,5 procentnih poena veći, i kod lica sa nezavršenim osnovnim obrazovanjem čiji je udeo za 7,4 procentna poena manji u odnosu na lokalnu (domicilnu) populaciju. Ovo ukazuje na činjenicu da su se lica sa višim nivoom obrazovanja lakše odlučivala na izbeglištvo verujući u svoju sposobnost prilagođavanja i mogućnosti lakšeg zapošljavanja.

Tabela 5.

Stanovništvo staro 15 i više godina prema školskoj spremi (u procentima)

	Ukupno	Bez školske spreme	Nezavršeno osnovno obrazov.	Osnovno obrazov.	Srednje obrazov.	Više i visoko obrazov.
Ukupno stanovništvo Republike Srbije	6321231	5,7	16,2	23,9	41,1	11,0
Ukupno izbeglo stanovništvo	339750	5,0	9,2	21,1	49,3	13,6
Stanovništvo (bez izbeglog) Rep. Srbije	5981481	5,7	16,6	24,0	40,6	10,9

Izvor: Kao tabela 1.

Manje obrazovani su, po svemu sudeći, prelazili najmanje moguće distance, zaustavljajući se na prvom sigurnom odredištu na koje su nailazili. Otuda se može pretpostaviti (Matković, 1999) da su manje obrazovana lica iz Hrvatske većinom prebegla u Bosnu i Hercegovinu, odnosno da su se u okviru Bosne i Hercegovine selila na teritorije pod srpskom kontrolom (Republika Srpska). U prilog ovoj konstataciji idu i podaci o manjem udelu nepismenih u ukupno izbeglom stanovništvu u odnosu na udeo nepismenih u ukupnom broju domicilnog stanovništva Srbije, kao i znatno manji udeli nepismenih po starosnim intervalima izbeglog stanovništva u odnosu na domicilno, osim u starosnoj grupi iznad 50 godina (tabela 6).

Velike procentualne razlike u udelima kod pojedinih kategorija obrazovanja (školske spreme) izbeglog i domicilnog stanovništva, mnogo veće nego kod bilo kojih drugih socio-ekonomskih i demografskih karakteristika, nameće pitanje pouzdanosti popisnih podataka o školskoj spremi izbeglog stanovništva, pogotovo kada ne postoje mogućnosti direktne ili indirektna proveravanja (ukrštanja

podataka o obrazovanju i godinama starosti ili poređenja sa obrazovnom i starosnom strukturom stanovništva sa područja sa kog su ta lica izbegla u vreme prisilnog preseljenja, i drugo).

Tabela 6.
Nepismeno stanovništvo prema starosti

	Ukupan broj nepismenih	Učešće u ukupnom stanovništvu	Nepismeni po starosti (u %)				
			10-19	20-39	30-39	40-59	50 +
Ukupno stanovništvo Republike Srbije	232929	3,5	2,7	2,6	2,6	4,2	86,2
Ukupno izbeglo stanovništvo	10798	3,0	0,8	1,6	1,4	2,8	91,7
Stanovništvo (bez izbeglog) Rep. Srbije	222127	3,5	2,8	2,6	2,7	4,3	85,9

Izvor: Kao tabela 1.

Podaci popisa stanovništva 2002. godine prema aktivnosti ukazuju da je 47,0% izbeglih lica aktivno što je u odnosu na lokalnu populaciju (45,2%) relativno povoljnija struktura (tabela 7).

Tabela 7.
Stanovništvo prema aktivnosti

	Aktivni		Lica sa ličnim prihodom		Izdržavani			
	Ukupno	Obavljaju zanimanje (u %)	Ukupno	Penzioneri (u %)	Ukupno	Domaćice (u %)	Deca i učenici (u %)	Ostali koji ne obavljaju zanimanje (u %)
Ukupno stanovništvo Republike Srbije	3398227 (45,3)	77,8	1511816 (20,2)	94,4	2570639 (34,3)	23,7	69,7	6,6
Ukupno izbeglo stanovništvo	178364 (47,0)	64,2	55836 (14,7)	80,9	143646 (37,9)	32,0	54,2	13,7
Stanovništvo (bez izbeglog) Rep. Srbije	3219863 (45,2)	78,5	1455980 (20,4)	94,4	2426993 (34,1)	23,2	70,64	6,2

Napomena: Podaci u () su u odnosu na ukupno stanovništvo u %.
Izvor: Kao tabela 1.

U odnosu na domicilno stanovništvo Srbije relativno visok procenat izbeglica su izdržavana lica (37,9%) dok je indikativno nizak procenti udeo lica sa ličnim prihodima (14,7%), što se može objasniti teškoćama izbeglih lica da ostvare svoja prava iz radnog odnosa (penzije) u bivšim republikama SFRJ. Značajno je naglasiti da u strukturi aktivnih lica izbeglih u Srbiju 35,8% ne obavlja zanimanje, na osnovu čega se može zaključiti da priličan

broj radno sposobnih izbeglih lica nailazi na poteškoće u zapošljavanju. U strukturi izdržavanih nešto je veći udeo domaćica (32,0%) i ostalih (13,7%) koji ne obavljaju zanimanje nego u lokalnoj (domicilnoj) populaciji (23,2% odnosno 6,2%).

U pogledu strukturnih karakteristika izbeglih lica treba istaći da se izbeglički korpus iz republika bivše SFRJ, a sada samostalnih država iz kojih je izbegao, razvijao u sličnim ili gotovo istim demografskim, socio-ekonomskim, kulturnim, obrazovnim, ekonomskim i drugim uslovima poslednjih pedesetak godina, tako da u osnovnim, pre svega demografskim, ali i drugim kvalitativnim karakteristikama, nema neke bitnije razlike između domicilnog i izbeglog stanovništva. Razlike koje se i mogu zapaziti kod pojedinih, pre svega socio-ekonomskih karakteristika, zbog srazmerno malog učešća izbeglih lica u odnosu na ukupno domicilno stanovništvo, nisu mogle imati značajnije posledice (uticaj) na sveukupne demografske, socio-ekonomske i druge karakteristike stanovništva centralne Srbije i Vojvodine (Srbije bez KiM).

Posledice izbegličkih migracija na demografski rast stanovništva Srbije

Pošto, dakle, strukturne razlike nisu značajne, najznačajniji doprinos svrstavanju izbegličkog korpusa u ukupno stanovništvo zemlje ogleda se u kvantitativnom pogledu (povećavanju broja stanovnika), kako obeju makroceline, tako i svih opština, u zavisnosti od popisanog broja izbegličke populacije.

Prema rezultatima popisa, dana 31. marta 2002. godine u Srbiji je živelo 7498001 lice. Da je metodologijom popisa stanovništva 2002. godine popisano izbeglo stanovništvo svrstano u posebnu kategoriju, a ne u stalno stanovništvo zemlje, obim ukupnog stanovništva Srbije, po popisu 2002. godine iznosio bi 7118866 i bio bi manji za 457971 lice u odnosu na 1991. godinu (tabela 8). Posmatrano po područjima, smanjenje ukupnog broja stanovnika centralne Srbije bilo bi za 333305 (ili za -5,9%), a Vojvodine 124666 (ili za -6,3%) lica. Dakle, obe makroregionalne celine imale bi, u međupopisnom periodu 1991-2002, pad za oko 6% ukupnog broja stanovnika u odnosu na 1991. godinu. Međutim, zahvaljujući prilivu izbeglica i njihovom svrstavanju u stalno (ukupno) stanovništvo, pad ukupnog broja stanovnika Srbije u međupopisnom periodu 1991-2002. sveo se na 78836 lica (ili za -1,0%). Smanjenje ukupnog broja stanovnika centralne Srbije, zahvaljujući izbegličkom korpusu, svelo se na 140633 lica (ili za -2,5%), dok stanovništvo Vojvodine ima dijametralno suprotna kretanja. Broj stanovnika Pokrajine povećao se za 61797 lica (ili za 3,1%).

Dakle, priliv izbeglica i njihovo svrstavanje u stalno stanovništvo zemlje, delimično (centralna Srbija) ili u celosti (Vojvodina), je kompenzovan pad ukupnog broja stanovnika.

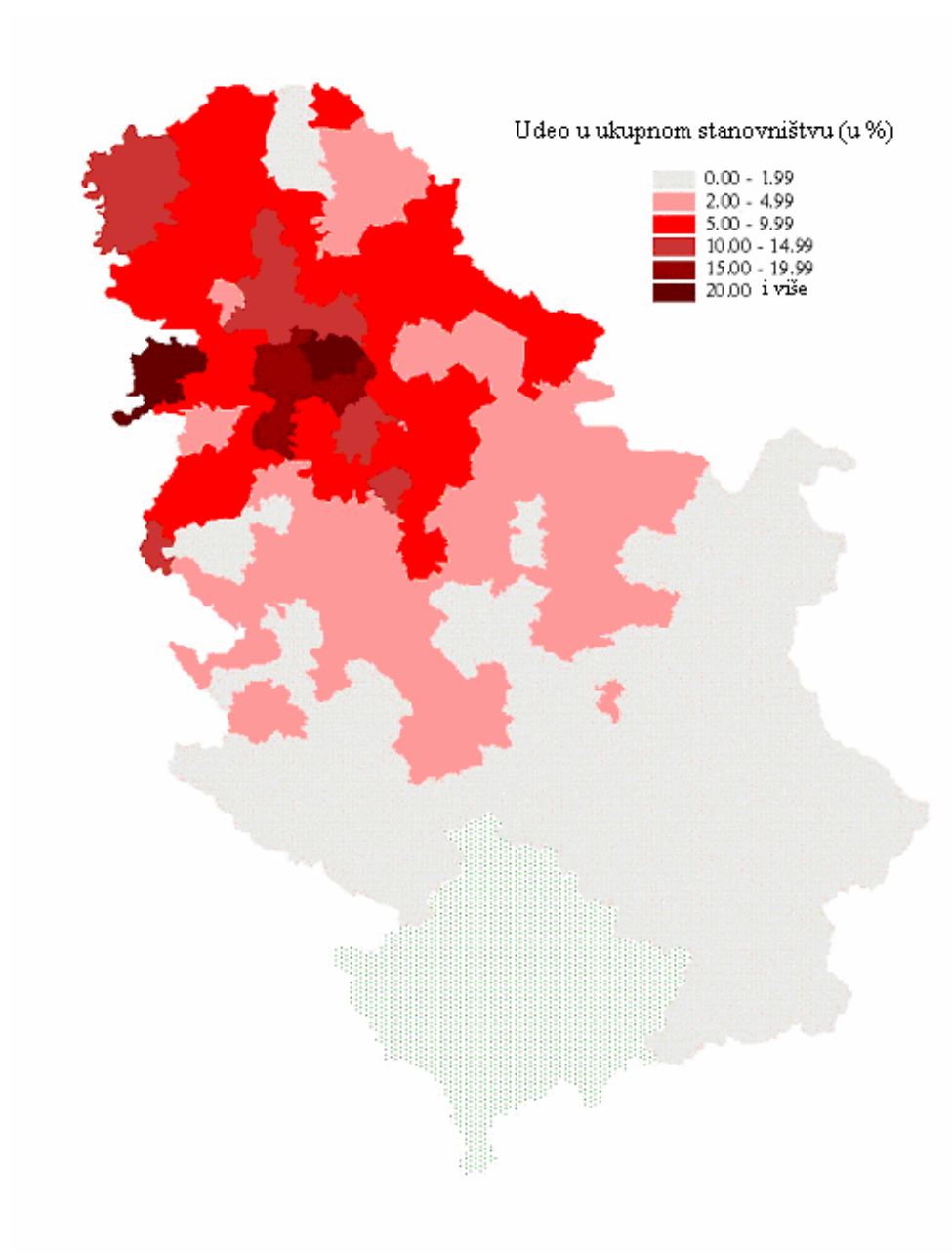
Tabela 8.
Doprinos izbegličkih migracija demografskom rastu stanovništva Srbije, 1991-2002.

	Ukupan broj izbeglica po popisu 2002.	Broj stanovnika po popisu			Porast/pad u periodu	
		1991	2002	2002 bez izbeglica	1991/2002	1991/2002 bez izbeglica
Srbija – ukupno	379135	7576837	7498001	7118866	-78836	-457971
Centralna Srbija	192672	5606642	5466009	5273337	-140633	-333305
Vojvodina	186463	1970195	2031992	1845529	61797	-124666

Izvor: Kao tabela 1.

Zahvaljujući izbegličkoj populaciji, pojedine opštine, naročito u Vojvodini znatno su uvećale svoje stanovništvo. To se naročito odnosi na opštine: Šid u kojoj je gotovo svako četvrto (23,4%) popisano lice izbeglo sa prostora bivše SFRJ, zatim Indije (21,1%), Sremskih Karlovaca (18,9%), Stare Pazove (18,6%) i još osam opština Srema, zapadne i južne Bačke, u kojima učešće izbeglog u ukupnom stanovništvu iznosi više od 10%. Učešće izbeglog u ukupnom stanovništvu od 5% do 10% registrovano je još u 21 opštini, tako da je u više od dve trećine pokrajinskih opština (33) učešće izbeglog stanovništva 5 ili više procenata. Učešće izbegličke populacije za 2 do 5% registrovano je u devet vojvodanskih opština, dok je u opštinama Ada, Kanjiža i Senta učešće izbeglica u ukupnom broju stanovnika opštine manje od 2% (tabela 1).

U okviru centralne Srbije najveće učešće izbeglica u ukupnom stanovništvu je u beogradskim opštinama Zemun (11,4%), Barajevo (11,0%) i Čukarica (8,3%), kao i opštini Mali Zvornik (11,2%). Učešće izbeglica u ukupnom stanovništvu opština većem od 5% registrovano je još u opštinama Loznica (6,5%), Šabac (5,7%) i u Arandelovcu (5,1%), kao i u deset opština beogradske urbane aglomeracije. Za razliku od Vojvodine, na području centralne Srbije, učešće izbeglog stanovništva u ukupnom u većini (66) opština je manje od 2% pri čemu u čak 24 manje od 1% (tabela 1). Sve ove opštine su izvan administrativnog područja Grada Beograda, i njegove šire gravitacione zone (karta 1). Adekvatan ovakvom teritorijalnom razmeštaju izbeglica je i njihov uticaj na demografski razvitak određenih područja i opština.

Karta 1. Učešće izbeglica u ukupnom stanovništvu opština, popis 2002

Na nivou opština, porast broja stanovnika registrovan je u 21 (od 116) opštini centralnog dela republike i to u devet (od 16) opština područja grada Beograda i u 12 (od 100) opština ostalog dela centralne Srbije. Na prostoru Vojvodine od 45 opština pozitivan populacioni rast ima 20 opština. Dakle, od 161 opštine na području Srbije (bez Kosova i Metohije) pozitivan populacioni rast ima ukupno 41 opština. Ukoliko bi se zanemario uticaj izbeglica, povećanje broja stanovnika 2002. u odnosu na 1991. godinu u Srbiji imalo bi svega deset opština, i to dve (Temerin i Novi Sad) u Vojvodini, tri (Barajevo, Grocka i Čukarica) na području Beograda i pet (Novi Pazar, Vranje, Niš, Niška Banja i Vrnjačka Banja) na prostoru ostalog dela centralne Srbije. Treba naglasiti da, izuzev opština beogradske urbane aglomeracije, kod većine ostalih opština sa povećanjem broja stanovnika bez izbegličke populacije, stopa porasta bi bila manja od jednog promila (tabela 1).

Što se tiče opština sa negativnom stopom rasta (120 opština), treba istaći da bi ona bila znatno izraženija kod većine ovih opština, da izbeglo stanovništvo nije, u većoj ili manjoj meri (u zavisnosti od broja izbeglih lica), ublažilo izrazito negativne depopulacione tendencije, uzrokovane, pre svega, višegodišnjim negativnim prirodnim priraštajem. To se naročito odnosi na opštine beogradske urbane aglomeracije (Voždovac, Zvezdara, Mladenovac, Novi Beograd, Savski Venac), ali i opštine Smederevo, Kragujevac, Kraljevo, Loznica, Bogatić, Zrenjanin, Kikinda, Vršac, i druge, u kojima bi stopa sa negativnim predznakom bila višestruko veća (tabela 1).

Zaključak

Značaj izbegličke populacije na demografski razvitak Srbije (bez teritorije Kosova i Metohije) ogleda se, pre svega, u ublažavanju depopulacionog trenda. Prilivom izbeglica i njihovom (statističkom) svrstavanju u stalno stanovništvo zemlje delimično je kompenzovan pad ukupnog broja stanovnika izazvan kako nepovoljnim prirodnim tako i nepovoljnim migracionim kretanjima matičnog stanovništva. Međutim, veoma je važno kakve se posledice mogu očekivati na duži rok i da li će ovaj uticaj biti toliko značajan da znatnije ublaži postojeće nepovoljne procese i tendencije. Da bi se odgovorilo na ovo pitanje korišćene su projekcije stanovništva koje uključuju izbegličku populaciju (Penev, 2005), kao i projekcije bez izbegličkog korpusa u baznoj osnovi (Nikitović, 2005). Poređenjem projekcija (posmatrana najrealnija varijanta) sa i bez izbegličke populacije pokazalo se da će se do sredine ovog veka izgubiti pozitivni efekti bazično većeg broja stanovnika. Stanovništvo centralne Srbije i Vojvodine smanjivaće se i nadalje, mada po nezatno sporijoj stopi rasta u narednih nekoliko decenija, nego u varijanti koja nije uključila trajno naseljavanje

izbeglih lica, da bi već sredinom veka prosečne godišnje negativne stope rasta obe varijante bile izjednačene. Pri tom treba istaći da će strukturne posledice depopulacije koja nastaje u uslovima smanjenja fertiliteta ostati nepromenjene. Stanovništvo niskonatalitetnih područja Srbije će i dalje da se suočava sa značajnim starenjem stanovništva i sa pogoršavanjem odnosa između potencijalno aktivnog i izdržavanog stanovništva, sa starenjem radne snage i sa drugim promenama koje će zahtevati prilagođavanja u ekonomiji i društvu uopšte.

Literatura

- Komesarijat za izbeglice Republike Srbije i Komesarijat za raseljena lica Republike Crne Gore (1996). *Popis izbeglica i drugih ratom ugroženih lica u SRJ*, (Beograd: UNHCR, Komesarijat za izbeglice Republike Srbije i Komesarijat za raseljena lica Republike Crne Gore).
- MATKOVIĆ, G. (1999). "Izbegla i druga ratom ugrožena lica", u: Mirjana Rašević (ed.) *Razvitak stanovništva Srbije 1991-1997*, (Beograd: Centar za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka).
- Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Srbije i Crne Gore (2004). *Izbeglički korpus u Srbiji, prema podacima popisa stanovništva 2002*, (Beograd: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Srbije i Crne Gore).
- NIKITOVIĆ, V. (2005). "Could Forced Immigrants Be of Significant Impact on Future Demographic Change of Serbia?", International scientific conference *Migrations, Crises and Recent Conflicts in the Balkans*, Belgrade, 27-29 October 2005, (www.demobalk.org).
- OUN (1998). *Recommendations for the 2000 Censuses of Population and Housing in the ECE Region*, (New York and Geneva).
- PENEV, G. (2005). "Srbija u prvoj polovini 21. veka. Da li se mogu izbeći depopulacija i intenzivno demografsko starenje?", Zbornik radova sa naučnog skupa *Srbija i savremeni procesi u Evropi i svetu*, (Beograd: Geografski fakultet univerziteta u Beogradu).
- PETROVIĆ, R. i M. BLAGOJEVIĆ (1992). *Seoba Srba i Crnogoraca sa Kosova i Metohije – rezultati istraživanja sprovedenog u 1985-1986*, (Beograd: SANU).

Radoslav Stevanović

Izbeglištvo i demografski rast stanovništva Srbije

Re z i m e

U ovom radu analiziraju se podaci popisa stanovništva 2002. godine o izbegličkoj populaciji sa osnovnim ciljem da se utvrditi značaj (doprinos) izbegličkog korpusa u demografskom razvitku Republike Srbije. Analizom podataka utvrđeno je, da se izbeglički korpus u osnovnim, a pre svega u demografskim, ali i drugim kvalitativnim karakteristikama bitnije ne razlikuje u odnosu na domicilno stanovništvo. Razlike koje

se i mogu zapaziti kod pojedinih (pre svega socio-ekonomskih) karakteristika, zbog srazmerno malog učešća izbeglih lica u odnosu na ukupno (domicilno) stanovništvo, nisu mogle značajnije uticati na sveukupne demografske, socio-ekonomske i druge karakteristike stanovništva centralne Srbije i Vojvodine. Tako da se najznačajniji doprinos priliva izbeglica (svrstavanju izbegličkog korpusa u ukupno stanovništvo zemlje) ogleđa u ublažavanju depopulacionog trenda, odnosno populacionom rastu, kako obeju makrocelina, tako i nižih, administrativno-teritorijalnih celina (opština) u zavisnosti od popisanog broja izbegličke populacije u njima. Međutim, projekcije stanovništva ukazuju da će se do sredine ovog veka (2050) izgubiti pozitivni efekti bazično većeg broja stanovnika uzrokovani prilivom izbeglog stanovništva.

Ključne reči: *izbeglice, domicilno stanovništvo, Srbija, popis, strukture*

Radoslav Stevanović

Exile and Demographic Population Growth in Serbia

S u m m a r y

The data of the 2002 population census on refugee population are analyzed in this paper with a basic aim to determine the significance (contribution) of refugee corpus in demographic development of the Republic of Serbia. By analyzing the data, it has been determined that the refugee corpus does not significantly differ from the domicile population in the basic, above all, demographic and other qualitative characteristics. The differences which can be noticed with certain (primarily socio-economic) characteristics, due to the proportionally small participation of refugee persons in relation to the total (domicile) population, could not significantly influence the total demographic, socio-economic and other characteristics of the population of central Serbia and Vojvodina. The most significant contribution of refugee (classifying the refugee corpus in the country's total population) is reflected in the mitigation of the depopulation trend, namely population growth, not only both micro-entities, but also lower, administrative-territorial entities (districts) depending on the enumerated refugee population in them. However, population projections indicate that by the middle of this century (2050) the positive effects of the basically larger number of inhabitants will be lost caused by the inflow of refugee population.

Key words: *refugees, domicile population, Serbia, census, structure*